

Сыаната
2 хэрчм

П. СЕДАЛИЩЕВ фотот.

Саха АССР Верховнай Советын депутата Ленин икки ордонун уонна «Бочуот Знага» орден навалера, республика чемпион ыанньыксыта Н. И. Яковлев быһыл 11-с сылын ыанньыксытынан үлэтир. Кини сыл ахсын үүт ыаһыгар үрдүк кирбиһэри ситиһэр, көрдөрүүтүн сыһаа тутсаран иһэр. Холобур, 1964 сыллаахха хас биридиги ынаһыттан 2065 кг ыаһыт буоллаһына, 1973 сылга 5100 кг үүт ыаһыта, эбэтэр 10 сылга биир ынахха сыллааһы орто ыаһына 3579 кг тэҥнэстэ, оттон кэллин үс сылга орто көрдөрүүтэ 4405 кг тийдэ. Ити кини үлэтир «Амма» совхозун орто көрдөрүүтүттэн 2,8 төгүл, оройуон гизиттэн 3,3 төгүл улахан.

Петр Иванович 10 сыл устата паловойунан 500-тэн тахса тонна үүтү ыта. Ону биир сиргэ кутар эбитэ буоллар, ынардык да ырааҥта суох үүт көлүччэ үөскүүх этэ.

МАЯК ЫАННЬЫКСЫТ сайынны БИДАРГА СЫЛЛААҔЫ УУТУН 47 КЫҤЫНЫН 53 БЫРЫҤАНЫН ЫЛАР Ылан көрүүбүн «Амма» совхозу. Манна сайынны валовой үүт 60,8, кыһынны 39,2 бырыһыанын ылар. Оттон оройуон үрдүнэн ити көрдөрүү 56,3—43,7 бырыһыаннарга тэн. Ити туту этэрий? Кыһынны элбэх үүтү ыыр буоллун да, үүт мамын хайаан да үрдэтэрий. П. И. Яковлев, курдук сыллааһы үүт 53-бырыһыанын кыһынны ыйдарга ыыллара эбитэ буоллар, «Амма» совхозка биир ынахтан сылга 1870, оттон оройуон үрдүнэн 1570 кг үүт ыаммыт буолуох этэ. Онон 1973 сылга биир ынахтан «Амма» совхоз 242, оройуон үрдүнэн 100 кг үүтү ситэ ылбаталлар.

Петр Иванович ЭЛБЭХ УУТУ БЭС ЫЙЫГАР ЫЛАР Ону манньык быһаарыахха сеп. Кини ынахтара үчүгэй туруктаах сыл тахсаллар, онон бэс ыйыгар, от саамай уулаах, сүмэһиннээх кэмигэр, саамай элбэх үүтү биэрэллэр. От ыйыттан ыла от састаабыгар сүмэһиннээ аһыйыыр, клетчатката элбигэр, онон үүттөрө тардан барар. Оттон «Амма» совхоз уонна оройуон элбэх үүтү от атырдыах ыйдарыгар ылааллар. Ити ынах мөлөх туруктаах сыл тахсытыттан уонна саас мам ыйыгар ынаһы эрдэ таһырдыа хоннорон, эбиги аһылыгынан хааччыһа, чалбах уутун уулатан үүтү түһэриилэриттэн буолар. Онон ынах туруга ситиһигэр уонна мам ыйыгар түспүт үүтү чөлүгэр түһэригэ 2—3 ый барар. Онон атырдыах ыйыгар үүтү армыйда ылан баран, балаһан ыйын бүтүүтэ дьинэ таһыгар хоннорууттан ынахтар уолбутунан бараллар. Итинтэн көстөрүнэн, агарда тарээһинтэн олус элбэх үүтү сүтэрэбит.

П. И. Яковлев үлээбэтигэр устатыгар НЫРЭЙ КӨРӨӨЧЧҮЛӨРГЭ НААР ТӨРӨЛКӨЙ ТӨРҮӨБҮ ТУТТАРДА. Арай маннай үлээтэрин утаа биир ынарый тымныйан элбүттөөх. Ол кини бэйэтин буруйунан тахсыбытын быһымынан, местком уураарын таһаартаран баҕа өттүнэн тахсыбыт ороскуоту төлөөбүтэ.

Петр Иванович үүтү ыһыны үрдэтигэ үлэтэ наһаа уустук, интэриһинэй. Ону толорута да суох буоллар, сүрүн өттүн кылгастык билиһиннэрэбит.

ҮҮТТЭЭХ БУОЛУОХ ТИНГЭЭНИ ТАЛЫ

ҮҮТТЭЭХ БУОЛУОХ СҮӨНҮ тас көрүүтүн да биллээччи, Онон тингэһин таларга хас да суол бэлбэлэр бааллар.

Үүттээх сүөһү ойордохун угуоҕа кэтит, уһун, ойордохун икки арда киэҥ буолар. Өрөбөтүн икки өттүнэн синньин тымырлара суон, ол тымырлар киһэр аһаастара киэҥ, киһи тарбаһын төбөтүгэр үчүгэйдик биллэр. Кутуругун угуоҕа таһымыгар тийэр, кутуругун үүтэ хойуу буолар. Муоһа синньигэс, дьэҥкир дьуһуннээх. Овустуу улахан муостаах ынах үүтэ суох.

Маны таһынан кулгааһын иһэ саһархай.

П. И. ЯКОВЛЕВ

буоллаһына хойуу үүттээх, оттон манан буоллаһына, үүтэ убаһас буолар. Ынах кэлин өттө үрдүк буолуохтаах. Наһаа толору, төгүрүк бууттаах сүөһү үүтэ суох буолар. Саамай сүрүн бэлиэ—улахан суоскалаах, бэриниэ тиринтэ чараас, киһигэр буолуохтаах.

ТИНГЭЭНИ КӨРҮҮ, ЫНАХХА БЭЛЭМНЭЭНИ

ТИНГЭЭНИ төрүүр диэри сымнатан, төрөөбүтүн кэннэ кырдыаһас ынах курдук матар ыһа үөрөтөн тийиһилиһтээх. Онуоха маннайгыттан тимир кырыаччынан **КЫРЫА-ТЫЫР НААДА**. Баастаан буутун, оттон сыһаа атын жистэлэрин кырыатыгы үөрөтөн баран, кэлин өрөбөтүн кырылааһынна кирииллэр. Оччогуна ынах тарбаатахха наһыйарын курдук, улам үөрөтөн кыһаммат буолар. Ол кэнниттэн (кырыаччыны туттары уураппакка эрэ) бэриниэ икэрийэ, суоскатын тардыалы үөрөтөллөр. Оттон тингэһэ маннай кыламаннааһыттан (төрүүн түөрт ый инниттан) садалаан күн зайы сылаас уунак, тирээпкэнэн **СУУЙУЛЛАР**. Ити курдук синньигэр диэри күннэ биридэ массаҕтанар. Оттон синньээтэтинэ, массаҕтааһын ахсаанын элбөтөн иһиллэр. Дуоһуйуер диэри **СЫЛААС УУНАН УУЛАТЫЛЛАР**. Оччогуна чөккүрөтөн синньигэр. Ону күннэ хааста да сылаас тирээпкэнэн синньэ итийиэр диэри аһыһаллар уонна суоскатыгар баар симэһинин суоскатын тардылаан ыраастанар. Ити кэлин ынах үүтүн кудуххайдык биэрэр буолуутугар туһалыыр. Төрүүрүн чугаһыгар суоскатын валиһынан, ынах арыһынан эбэтэр сибиһиннээ сыһатынан угуноохтанар. Оччогуна хатырбат, хайыта барбат.

Манньык үөрөһүлүбүт тингэһэ төрөөн баран кырдыаһас ынах курдук матар, бородууксуһатын толору биэрэр кыахтанар.

Тингэһэ улаатыта бүтэ илик сүөһү буолар. Онон уулаах тингэһэ улахан ынахтардар минеральной аһылыкка наадыһыта ордук. Аһа-тыһа итин хайаан да учуоттуур наада.

ЫНАҔЫ ТӨРӨТҮҮ

ПЕТР ИОНОВИЧ ынаҕы кэтээн төрөтөр. Ынах төрүүрө чугаһааһыта тас көрүүтүн биллээччи: хараҕа уоттанар, улаханньык долгуйбут, кыһырыбыт көрүннэр, эминийгэр үүтэ туртайар, синньэ кытарар, дыгдайар, кирсэ сымныыр. Ынах кэннигэр овотун түһэрэргэ от, хара уутун ыларга ыраас биэдэрэ, кинини ыраастыыр, онорор тэриллэр бэлэмнэнэллэр. Термоклетканы сылытыллар. Овотун тыһа тэтибэтэх буоллаһына, **ЫНАХ КӨМӨЛТӨТӨ СУОХ**

БЭЙЭТЭ ТӨРҮҮРӨ ОРДУК. Оттон тыһа тэтибит буоллаһына, иһигэр илиһин уган овотун балаһыанньатын бэрэбэркэлэнэр.

Төрүүрүн кытта ынарый киһини 10—15 сылына быһыллар уонна киһини байдыкка араастата бэриилэр. Ынахха **ХАРА УУТУН** ИҮЭРДИЛЛЭР. Хара уутун иһэрдии ынах бастакы баҕата кириһитигэр уонна үүттээх буолуутугар туһалыыр. **НЬИРЭЙ** үчүгэйдик иһэһэн 40 МҮНҮҮТЭТТЭН ИТЭБЭН СУОХ САЛАТЫЛЛАХТААХ. Ынах үчүгэйдик сыһырын наадатыгар ынарый тууһунан солуктар.

Ситэ салатыллыбатах ынарый төгөр, оттон сылаас тымныйар, куртаҕар каан эргирэ мөлөх буолан аһы үчүгэйдик буһарбат, онон бастаан аһыһыттан иһэ ыалдьан барар. Ынах салаты турдаһына, ынарыйгэ төрөөбүтэ 10—15 күнүттэ буолтун кэннэ 1—1,5 кг саахардаах чэйи иһэр, дьинэр. Уу сүөһү куртаҕар тохтообот, онон иһэ быһа тийэр, онон ити чэй ынарый оһоҕоһун сайтыыр уонна сүрэх тэбигин күүһүтэр. Ынарыйгэ чэйи иһэрдэн баран, ынах салаты турдаһына бастакы уоһаһын ынар. Овотун салыы түрүн ынах холкутук матар, үчүгэйдик иһэр, онон уоһаһы синньигэр хаалларбын аһыһаллар. Оттон салаан бүппүтүн кэннэ ынарый, термоклеткага илдьэн баран ынахха овотун көрдөөн мохсөр, үчүгэйдик иһэлэр, оччогуна синньигэр уоһаҕа хаалар. Бастакы уоһах синньигэ хаалыта улахан буортутаах ынах синньэ ыалдьар, ол сыл үүтэ суох буолар.

ЫНАХ салаан бүппүтүн кэннэ ынарый термоклеткага угуллар. Киһигэ хойуунон 30 кыраадыска диэри сылытыллыбыт буолуохтаах. Манна адалан баран ынарый, ынах быһыллар уонна киһигэ **УОҔАҔЫ** бөлөҕө аһаастаһыар диэри, төһөнү иһэринэ **НУОРМАТА СУОХ БЭРИЛЛЭР**.

Төрөөбүт ынах иккис күнүгэр үүтүн овотугар иһэрдиттэн ынарый иһэ ыалдьар. Олота **УОҔАХ САСТААВА ИККИС КҮНҮГЭ УЛАРЫЙАР**: бөлөҕө 37 бырыһыан буотар, он иһигэр глобулин 56, араас атын вешестволор 20 бырыһыанынан аһыйыһаллар, сыта 37 бырыһыан элбигэр. Онон бастакы уоһах сылаас баай састааптаах буолан ынарыйгэ араас ынарыйлартан харыстыыр. Ол иһин Петр Иванович бастаан ына ылбыт уоһаһын уура сыһына, сыһыта-сыһыта иккис күнүгэр эмнэ иһэр. Уоһах бастаан эрэ аһатыһа күүһүтэргэ бэриилэр, иккис аһатыһыттан зоотехник овотун схематын быһыһытынан нуормалаан иһэрдилэр. Маннайгы күнүгэ 4—5 төгүл кыраадалаан аһатыллар. Иккис күн саахардаах чэйи уулатыллар. Уһус күнүттэн овотун уура сыһына курдук туустаан 10 хонуга диэри иһэрдиллэр. Оттон мөлөх, куран ынарый күннэ икки төгүл саахардаах ууна уулатар ордук.

РАЗДОЙУ ТЭРИЙИ

БИЙИГИ УСУЛУОБУЙАҔЫТЫГАР аһах толору синньээбэҕэ эрэ төрүүр. Онон төрөөбүт ынаҕы үчүгэйдик аһатар буоллаһа, төрөөн баран синньигэрин ситэрэр. Ынах төрөбүтүн кэннэ үс хонук устата, ол аата матата онугар түһүөр диэри, аһылыгы арыһы аһатыллар. Ити кэмгэ 20 кыраадыстаах сылаас ууна төһө наадыһынан уулатыллар. Уһус хонук кэнниттэн ынах күүскэ синньигэр. Вуһуннэ эбиги аһылыгы дэлэйдик биэрээххэ наада. Онуоха сыптарыһара куттала суох. Манна ынах синньэ улаханньык чөккүрүүр. Итин чөккүрөтөн синньээһин олох буортута суох, төттөрүтүн, синньэ сайдарыгар туһалаах. Ол эрэри бу кэмгэ **ЫНАХ СИННЬИН КИҦА КҮҮСКЭ ҮЛЭЛЭЭНИН НААДА**. Чөккүрүүр ынах синньин сылаас тирээпкэнэн иһиллэр, бэринэ сымныыр диэри уһуннук массаҕтанар. Синньэ чөккүрөбүтэ аһылар диэри күннэ 5—6 төгүл ынар. Манньык албаһа ынаҕа

ДЭТИИ КИСТЭЛЭНЭРЭ

Петр Ионович ЯКОВЛЕВ үлэтиттэн)

мундэй бирэмэ наада буолбат. Манньыксык-
а 1—2 сата төрөөбүт ынах баар буолар. Ону
сирдэ хотонго киирээт да, атын туох да
улаах кыһаммакка эрэ, төрөөбүт ынаххын
күннэ. Онтон наадылгычы, күн аайы буоларын
курдук, атын ынахтарын сарсыардаангы ыам-
нарастар киирэр. Итиллэри бүтэриэххэр дээр
1—25 чаас аһар. Ол кэминтэн сана төрөөбүт
ынахтарын эмнэ иккистээн ыгыт.

Күнүскү, кичээни ыам сабаланытыгар
дэһиэ бүтүүтүгэр эмнэ итинник ыгыт. Оччо-
до сана төрөөбүт ынагы күннэ 6 төгүл ы-
аһын быһабыкка хаалар. Ити барыта ынах үү-
тээх буолуутун хааччыыны усулуобуйатынан
буолар.

ЫНАХ БАСТАКЫ 2—3 БЫДАРЫГАР ЛАК-
ТАЦИОННАЙ ЭНЕРГИЯТЫНАН ҮҮТҮ БИЭР-
ЭРИТЭ МҮНҮТААН УЛААТАР. Онтон үүс,
төрлүс ыйдарыттан үүтэ түһөн барар. Ынах
үүс ыйыттан лактационнай энергията бүтүн
кытараксылар. Итинтэн тахсар раздойу төрө-
һүн соруна. Үүт түһүүтүн ынагы күүскэ аһа-
тынан, уулатынан, массажааһынынан чөлү-
гөр түһүрүлэр. Наар биер састааптаах көөн-
нөрбөнү сириттэн сүөһү салдар. Онон көөн-
нөрбөнү састаабын уларытан араастаан оно-
роп сөп. оччогуна сонурдаан үчүгэйдик сиер.

ҮҮТ ТҮҮҮТҮГЭР — СААМАЙ КУТТАЛ-
ЛААХ ЫЙЫНАН ЫАМ ЫИА БУОЛАР. Бу
кэмнэ жутукка көдөрбүтүн эрэ кэмнэ ынагы
таһырдыа хонноруохха наада. Оттон ити ин-
нинэ хоннордун да, үүтэ намтыыр уонна кэ-
лэп чөлүгөр түспэт. Бэс ыйыгар от сана үү-
нэ эрэр буолан уулаах, иннэ гынан ынах
үүтэ күүскэ эбиллэр. От ыйыгар ситэр, уута
аһыһыр. Онон ынах уута наадылгыта улаа-
тар. Оттон үүт онгоһууттар элбэх уу наада.
Ити састааба 87,5 бырыһыана уу буолар.

ҮҮТ ЫНАХ СИННИЙНЭН КЭЛЭН ААНАР
АНАТАН СИНТЕСТАНАЙ ҮӨСКҮҮР. Биер
кг үүт ынах синнийнэн 500 кг хаан кэлэн
аастагына эрэ онгоһуллар. Холобур, күннэ 10
кг үүтү биэрэр ынах синнийнэн 5 тонна хаан
аастагына эрэ сатанар. Хаан састаабыгар уута
бырыһыанын ылар. Онон ынах төһө элбэх
ууну иһэр да хаанын ахсаана уонна эргирэ
улаатар. Оттон ынах синнийн элбэх хаан кии-
рэн аһарын наадатыгар массажааһын улахан
туһалаах. Системалаахтык массажаатаахха,
ынах синнэ улаатар, хаанын тымырдара кэ-
гинилэр. Ити аата сирингэ элбэх үүт онго-
һуллар усулуобуйата үөскүүр.

ЫНАХ «сүрэдэ» суох. Сайын ууну аттынан
кэлэн ааһа турар. Ону бостуук тохотон уута
кыһалардына, дыһиниэн утангыт буолар, элбэ-
һи уулуур. Онон бостуук сайын ынагы тохто-
тон хайаан да уулатара наада. Ынахайылдаа
сылдыа уулуур уута бордуюксийаны биер-
риэ ситэ хааччыбат. Ол иһин Петр Ионович
САЙЫННЫ БЫДАРГА УТАХ ОГОРОН, УУ-
НУ ЫНАХ ВАВАРБАТАБЫН ДА ИИИИ
ИБЭРДЭР. Бэс, от ыйдарыгар утагы сылыт-
пакка эрэ ууну туустаан, убадас гына бурдук-
таан оҕорор. Хоруудаа кутуллубут уу түгүсүр
сөтөй хаалбыт бурдугу сиери ууну бүтүннүү-
түн иһэн кэбиһэр. Атырдыах ыйыттан ыла
утагы сылытыллар. Сөрүүн буолбутун кэмнэ
тымыны ууттан ынах үүтэ тардар. Онон ба-
ларан ыйыгар сарсыарда тымыныга уулатар
сыһа, күнүгүн уулатар ордук.

САЙЫН КУЙАДСКА ЫНАБЫ сөрүүкэтэбит
дэһиэ ааттаан титниккэ туруоруу эбэтэр тиер-
гэһиэ сытылары олох сыһа. Титник иһигэр
бааллан турбут сүөһү олус көһүлэр, оттон
тиергэһиэ бөлөхтөөн сытар, туур ынахтар
күн хотуттан уонна бэйэлэрин суостарыттан
эмнэ итиргинилэр. Онон ЫАНАН БҮТТҮЛЭР
ДА ХОНУГА ҮҮРТЭЛИЭХХЭ НААДА. Онон
убадас сиргэ быдан сөрүүн, салгыныга үчүгэ-
йдик сыһыанар.

Мэччирок барыта биер тэн буолбатах. Сорох
сир мэччирокиттэн үүт түһэр, сорохтон эбил-
лар, оттон сорохтон сыата түһэр эбэтэр эбил-
лар. Онон ханна мэччирок бостуук уонна

специалист ырытан, маршрут оҕоруохтаахтар.
ОРДУК ҮЧҮГЭЙ МЭЧЧИРЭННЭЭБИНЭН АЛ-
ТАН ОТТООХ СИР БУОЛАР. Манньык сиргэ
үүт да, кини сыата да эбиллэр. Манньаха Ам-
ма хочолоро үчүгэйдэр. Онон оттооһуну бы-
лааннаахтык ытан ынахтар эрдэ хочоро мөч-
чийэр усулуобуйаларын төрүтүөххэ наада.

ҮҮТҮ ҮРДЭТИИ биер усулуобуйатынан
РЕЖИМИ БАСТАЙААННАЙДЫК ОЛОХ-
ТООҬУН буолар. Режими олохтоон баран кы-
таанахтык тутуһар буоллаахха, УСЛОВНАЯ
РЕФЛЕКС БЫҕЫТЫНАН СҮӨҬҮГЭ БИО-
ЛОГИЧЕСКАЯ ЧАҕЫ ДИЭН ҮӨСКҮҮР. Ити
сүөһүгэ олус чуолкайдык олохтонон. Ас буһа-
рар органныра аһыыр кэмэ каллэһинэ бэлэм
буолаллар. Онон аһылык үчүгэйдик буһар
уонна иһэр. Оттон олохтоомут режимтэн эрдэ-
лээн эбэтэр хойутаан аһаттаахха, ферментэр
суох кэмнэригэр, аһылык буһуута интэртэ
мөлтүүр. Аны ынах ынаар кэмэ каллэһинэ,
киннн цевней системата үүтү биэрэргэ бэлэм
буолар. Оччогуна үчүгэйдик иһэр. Нервнэй
система үлэһиэр буолан ЫНАХ ҮҮТҮ БИЭРЭР
КЭМЭ УҔУНА СУОХ, 3—6 ЭРЭ МҮНҮҮТЭ.
Онон ынах төһө кыалларынан түргэнник ма-
ныах тустаах. Ынаар кэмэ хойутаагына эбэ-
тэр эрдэлэстэһинэ, нервнэй системата бэлэмэ
суох буолан, үүтүн толору биэрбэт. Итинэн
бастайааннай режимэ суох манньыксыт хай-
дахтаах да үчүгэйдик ынахтан үрдүк бордуюксу-
йаны ылар кыага суох.

Петр Ионович кыһын ынагы сарсыарда 7
чааска, күнүс 12 чаас 30 мүнүүтөгэ, кичээ 7
чааска ыыр. Сайын, бэс ыйын 1 күнүттэн,
киһээ ыамы 8 чааска сыдырытар, атыттарын
онтууна хаалтарар. Ынаар кэмнэ бастайааннай
буоларын наадатыгар ЫНАХТАР ЫНАР УО-
ЧАРАТТАРА ЭМИЭ БАСТАЙААННАЙ БУО-
ЛУОХТААХ. Онон урукку уочараттарын кэс-
тэрэр табыллыбат, мүнүүтөнэн да урутуур-
хойутуур сымыкаллаах.

Ы А Ы Н

Ы АХ ИНИННЭ сылаас уунан синнийн суу-
һуллар, кураанах гына сотуллар. Ол кэ-
минтэн массажаанар. МАССАЖ ҮС СУОЛ
НЬЫМАНАН УОННА ИЛИННЭН ОҕОҕУЛ-
ЛАР:

бастакыта, ынах нөҥүө өттүнээһи биер иһин,
биер кэлин доһоларын, онтон бэйэ дикки өт-
түнээһи иһин, кэлин доһолары үөһэттэн та-
нары имэрийиллэр;

иккиннэ, икки иһин доһолары, онтон икки кэ-
лин доһолары эмнэ үөһөттөн аллара имэри-
йиллэр;

үсүннэ, тарбахтары кумуччу тутан баран си-
рин доһоларын аллараттан, ныйрэй үңгүлэри
курдук өрүтэ аһыһылар.

Массаж бүлүүтүн кэмнэ суоскаларын тардыа-
лаан сиргэ ыан кирип ыраастанар. ЫАҕЫНЫ
ВАРЫ ТАРБАХТАРЫНАН СУТУРУКТУУ ТУ-
ТАН ЫЫТЫЛЛАР. Оттон үүтэ бүтүн бардагы-
на, икки тарбаһынан ыатаахха эмнэ хат иһтөн
кэлэр.

Төһө да массажаан ыабыт иһин биергэ ынах
үүтүн барытын кыайан ылбаккын. Онон ный-
рэйгэ эмнэрен этэттир кэриэте хат күүскэ
массажаан ИККИСТЭЭН БЫР БУЛУГҮЧҮ-
ЛААХ. Биллэрин курдук, ынах үүтүн бастакы
таммактара 1, оттон саамай бүтэһигэ 10 быры-
һыанга тийэ сылаах буолар. Онон ЭТЭТТЭЭН
ЫАҕЫН ҮҮТҮ ДЭЛЭТЭРИН ТАҕЫНАН, КИ-
НИ СЫАТЫН ЭМИЭ ҮРДЭТЭР. Ыырга төһө
кыалларынан ынахха чугас олорон суоскала-
рын туруору тардыллыахтаах. Ыраах олордох-
хо, суоскалара иннэри тардылаллар, ити ку-
һаан. Сорохтор ыан бүлүүтүн кэмнэ балейда
буолан баран эмнэ итээччилэр. Оннук итээ-
һинэ таһыттан биллэр, суоскалара төрөһэ тү-
һэллэр. Оччогуна хайаан да ынахха наада.
ЫАҢЫКСЫТ ЫНАХ БИИРДИИЛЭЭН УРА-
ТЫЛАРЫН ҮЧҮГЭЙДИК БИЛЭР эрэ буолла-
гына, үрдүк бордуюксийаны ыһыан сөп.

А Ы А Т Ы Ы

КӨӨННӨРБӨ ИККИ КӨРҮҮНЭЭХ: ХО-
ЛУУ УОННА УБАДАС.

Хойуу көөннөрбөнү оҕорорго 500 кг истээх
уһаакка оту, солонону тэпсэн ыта симиллэр.
Барытын биердэ утар сыһа 10—15 см халын
гына уурталы-уурталы чинтэһиллэр уонна
үрдүгэр туус, бурдук кутуллар. Итинник дьа-
һаан баран 70—80 кыраадыстаах итин ууну
кутарын уонна ыта халпахтаан кэбиһэн баран
нөҥүө күнүгэр ситэһин. Манньык ыһыманан ку-
һааһи хаачыстыбалаах оту тулсарар ордук.

Убадас көөннөрбөнү 100 кг истээх уһаакка
көөннөрбө тобоһун үрдүгэр онгоһуллар. Манна
65—70 кг уу, 300—400 грамм туус, 3 кг көөн-
нөрбө, 10 кг үүт аһа уонна от сыата кутул-
лар. Уу 65—70 кыраадыс сылаас буолуохтаах.
Манньык онгоһуллубут көөннөрбө наһаа аһы-
һар. Онон ынахха ситэргэ ууну эһи кутан
һулуутуллар. Оргутар олох табыллыбат. Ор-
гуттаахха бары хаачыстыбатын сүтэрэр, туһата
кыра буолар. Убадас көөннөрбөнү ынахха 70
кг тийэ бириллэр, ол эрэри ыах иннэ ыам
ахсын. Оттон ОТУ ЫАН БҮТЭН ВАРАН КҮН-
НЭ ҮСТЭ УУРУЛЛАР. Наар биер састааптаах
көөннөрбөтөн сүөһү салдар, онон төһө кыал-
ларынан кини састаабын уларыта сатыырға
кыһаныахха наада.

КУҮЛЭЙДЭТИИ

У УЛААХ ДА, ТӨРӨӨБҮТ ДА ЫНАБЫ
күүлэйдэтин хайаан да наада. Ону кы-
һаанары эргичи оҕоруохха сөп. Ол эрэри
билигин халтаһын муосталаах хотонго, сүөһү
туһага тоҕон халтарыһар буолан, билигин ах-
сыһымы уонна тохсунуһу ыйдарга күүлэйдэ-
һиппит.

Кыһын дыбар тахсыбытын, сүөһү тоҕо-ха-
на аһабытын, уулаабытын кэмнэ күүлэйдэ-
һитыллар. Аһабыт сүөһү тоҕомот, таһырдыа
уһуһуу сылдыар. Итиннэ ТӨҕӨ УҔУННУК
СЫРЫТЫННАРАРЫ КҮНТЭН ДЫЛТАН КӨ-
РҮҮЛЛЭР. Ол эрэри ынах бэйэтэ төһө дьаала-
тынан сылдыарын эмнэ учуоттуохха наада. Сөп
буоллар эрэ, бэйэтэ хотон ааныгар кэлээччи.
Ону кэтэһиннэрбэккэ эрэ хотонго киллэрэ ох-
суллуохтаах. Сүөһү кыратык да тоҕоро са-
таммат.

Саас күн сылыдарына, күүлэйдэтинини 2—3
чааска дээрн уһатыллар. Бу кэмнэ хотон иһи-
гэр туран тоҕо-хана уулаабыт сүөһү таһырдыа
тахсан чөлбөх үгүтүн испэт. Ити үчүгэйдик. Оттон
уулаабакка тарыстагына, хайаан да ЧАЛБАХ
УУТУН ИИЭР, ИТИ ҮҮТ ТҮҮҮТҮГЭР ТИЭР-
ДЭР. Онон бу өттүн учуоттуохха наада. Күн
лаһа сылыдарына сүөһү күн хотуттан «Д»
витамины иһэринэр. Уулаах ынах оҕотун хаач-
чыларыгар ити витамин эмнэ улахан суолта-
лаах.

У О Л Л А Р Ы Ы

У ОЛЛАРЫЫ саамай эппиэттээх кэм. Сөп-
төөх аһылыгынан хааччылар ынагы
күннэ 8—10 кг үүтү биер сырыстагына уол-
лардын. Ити кини ТӨРҮӨН ИККИ ЫЙ ИН-
НИНЭ БУОЛУОХТААХ. Бу ынах кэлэр өттү-
гэр үүттээх буолуутун хааччылыгына туһалаах.
Уолбутун да кэмнэ икки ый устата үчүгэйдик
аһатан уотарын.

Уолларын сабаланытыгар күннэ иккитэ
аата сылдыар ынагы биердэ ыһаһыга киллэ-
рэһин. Эһи аһылыгы, ууну биергэһи ачча-
тыллар, от онугар солононон аһатыллар.
1—1,5 нөдүгэ устатыгар күннэ биердигэ ыан
баран, сыһа бириэмэтин уһатан бириллэр.
Уолларар кэмнэ синнийгэр, үүт хаалбатыгар
кыһаныахха наада. УОЛЛАРЫЫ ЫЙ УСТАТА
СЫҕЫА ЫЫТЫЛЛАР.

Г. СТЕЛАНОВ,
ученай-зоотехник.

